

Eszterházy Károly Egyetem
Neveléstudományi Doktori Iskola

A doktori értekezés (PhD) tézisei

A közös zenélés szerepe a befogadó attitűd kialakításában
Modellprojekt és hatásvizsgálat

Tiszai Luca

Témavezető: Prof. Pukánszky Béla

Eger

2018

Jelen doktori értekezés témája a Consonate módszer bemutatása és a közösségi zeneterápia hatásvizsgálata. Az értekezésben bemutatott Nádizumzum zenekar 2007-ben alakult Ipolytölgyesen, a Szent Erzsébet ápoló gondozó otthon lakóiból. A reflexió elméleti háttérét a közösségi zeneterápia szakirodalma adja, amely egy olyan új irányzat, amely a sikeres zenei előadás és a társadalmi befogadás kölcsönhatását vizsgálja.

Közösségi zeneterápia

A közösségi zeneterápia szakirodalma részletesen bemutatja, hogyan válik a zene a társadalmi érzékenyítés eszközévé, és hogyan épít új utakat a társadalmi befogadás felé (Ruud, 2004, 2008, 2010, Ansdell, 2014). Stige és Aarø definíciója szerint a közösségi zeneterápia egy olyan irányzat, amely kitágítja a terápia fogalmát, melyet immár nemcsak a gyógyítással hoz kapcsolatba, hanem újabb jelentésekkel ruházza fel, mit például szolgálat, egészségvédelem vagy társadalmi befogadás. A közösségi zeneterápia kulcsfogalmait egy magyarul nehezen visszaadható *PREPARE* (előkészíteni) betűszóban foglalták össze (*Participatory, Resource-oriented, Ecological, Performative, Activist, Reflective and Ethics-driven*)¹ „A közösségi zeneterápia elősegíti a zenei részvételt és a társadalmi befogadást, a javakhoz való egyenlő hozzáférést és támogatja az együttműködést az egészség és jól-lét előmozdítása érdekében. Leírható úgy is, mint szolidaritás a gyakorlatban.” (Stige & Aarø, 2012, 5.o.).

Röviden tehát úgy határozzák meg a közösségi zeneterápia legfőbb célját, hogy a peremre szorult csoportokat vagy egyéneket felkészíteni a társadalmi részvételre, és felkészíteni a közösségeket, hogy elfogadják és megbecsüljék a korábban kirekesztett tagjaikat. A terápia ezen holisztikus szemlélete nem áll messze a reformpedagógia elképzeléseitől, amely nagy hangsúlyt fektet az esztétikai nevelésre, mert ezt tartja az emberi kiteljesedés megsegítésének legalkalmasabb eszközének. Hasonlít ez a gondolkodásmód Kodály humanista szemléletéhez, aki a zenei nevelés célját a teljes emberré nevelésben határozta meg. Úgy gondolkodott a zenetanulásról, hogy azért elengedhetetlenül fontos, mert az érzelmi, értelmi és társas tanulást egyaránt segíti. Sőt, társadalmi szinten is gondolkodott, zenélő közösségek alapítását a társadalmi egyenlőtlenségek leküzdésére, egy szolidaritáson és kölcsönösségen alapuló nemzet nevelésére törekedett (Pethő, 2011, Gönczy, 2009).

---

¹ A betűszó feloldása szabad fordításban: részvételen alapuló, erőforrásokra koncentráló, rendszerszemléletű, előadás-központú, akció és reflexió köreire épülő, értékközpontú.

Kirekesztés: evolúciós örökségünk

A látható testi fogyatékosággal élő emberek stigmatizációja nemcsak Magyarországon, hanem világszerte jól ismert tény. (pl.: Ackerman és mtsi, 2009; Clarke, 1999; Oaten, és mtsi. 2011). Az átlagostól eltérő testi adottságokkal rendelkező emberek kirekesztése egy természetes, az idegrendszerünkbe kódolt védekező reakció, amely az evolúció során alakult ki. Ez tehát azt jelenti, hogy a testi deformitás látványa tudattalanul is elutasítást vált ki belőlünk (Oaten, és mtsi, 2011). A Terror management elmélet szerint (Greenberg, Pyszczynski, & Solomon, 1986; Greenberg, Schimel, & Martens, 2002; Mikulincer & Florian, 2002) az emberi törekenység és sebezhetőség látható jelei a halandóságunkra utaló jelek, amely ellen úgy védekezünk, hogy azokra a személyekre, akik ezeket a jeleket testükön hordozzák, úgy tekintünk, mint aki radikálisan különbözik tőlünk. A helyzetet tovább nehezíti, hogy súlyos halmozott fogyatékosággal élő emberek ritkán képesek az adott társadalom kimondatlan normáinak és íratlan szabályainak megfelelően viselkedni. A megszokott normáinktól eltérő viselkedést pedig kiszámíthatatlannak, ezért veszélyesnek ítéljük (Stier & Hinshaw, 2007). Végeredményben tehát a súlyosan halmozottan fogyatékos személyekkel való találkozás gyakran félelmet, bizonytalanságot, sőt büntudatot vált ki az emberekből.

A kirekesztés károsan érinti nemcsak az egyént, de a környezetét is. Nemzetközi tanulmányok bizonyítják, hogy a fogyatékos emberek általában a legszegényebb és leginkább peremre szorult társadalmi csoportba tartoznak. (WHO & World Bank, 2011; Groce és mtsi., 2011; Palmer, 2013). Egy 12 európai országában reprezentatív mintán végzett összehasonlító tanulmány szerint itt sem jobb a helyzet: “az élet minden területén nagy a kockázata annak, hogy a súlyos és halmozott fogyatékosággal élő és/vagy nagy támogatási szükségletű emberek és családjaik a diszkrimináció áldozataivá válnak, kockázatának. Ők azok, akiket a szociálpolitika figyelmen kívül hagy helyi, nemzeti és európai szinten is.” (Schädler és mtsi. 2008, 134o).

Figyelembe véve a találkozás fent leírt nehézségeit és a társadalmi befogadás szükségességét, a közösségi zeneterápia a változás hatékony eszköze lehet. A közös zenélés alkalmi megteremthetik az egyenlőség és kölcsönösség azon szimbolikus terét, amelyben mind a halmozottan sérült zenészek mind zenét tanuló kamaszok gazdagodhatnak. Ahelyett, hogy szociális programokat, vagy érzékenyítő műhelyeket szerveznénk, amely során gyakran alá-és

főlérendelt kapcsolatok alakulnak ki, egy olyan közösség jön létre, amely együtt dolgozik zenei előadások megvalósulásán.

A Consonante módszer és a Nádizumzum zenekar

Bár az elmúlt évtizedekben számos módszer alakult ki a gyógypedagógia és zeneoktatás határterületein, egyik sem kínált megoldást arra, hogy halmozottan sérült személyek is részévé válhassanak egy zenei együttesnek. A Consonante módszer, amely Ipolytölgyesen, a Szent Erzsébet ápoló-gondozó otthonban a gyakorlatban fejlődött ki, választ ad erre a kihívásra. A módszer alapja az a megfigyelés, hogy súlyos halmozott fogyatékkal élő emberek a legtöbbször korlátozott motoros képességeik ellenére is dinamikus mozgással válaszolnak a zenére. Spontán mozdulataik követik a zene intenzitását, erejét, időbeli változásait és alakját. Daniel Stern (1985, 2010) a mozgás és zene ezen megegyező paramétereivel leírható jelenséget vitalitási affektusoknak nevezi, amely a velünk született zeneiség egyik megnyilvánulása.

Ahhoz, hogy hangszeres zenélésre tudjuk használni ezeket a velünk született mozdulatokat kér dologra volt szükség: olyan módon kellett átalakítani a hangszereket, hogy megszólaltatásuk módja illeszkedjen a leendő zenész természetes mozdulataihoz, és hogy ne lehessen rajtuk hamisan játszani. Ez utóbbi feltétel úgy teljesül, hogy a zenészek hangszereit a citera úgynevezett vendégúrjainak mintájára hangoljuk be. A citera olyan hangszer, amely más népi hangszerekhez hasonlóan állandó, rögzített hanggal kíséri a játékot, az alaphang és ennek kvintje.

A Consonante módszert 10 éve használó tizenegy tagú Nádizumzum zenekar alapítása óta több mint 60 koncertet adott, repertoárján kb. 150 népdal szerepel. A zenekari tagság a zenészek számára lehetőséget nyújt a társas tanulásra, a kognitív fejlődésre és az érzelmi gazdagodásra. A közösségi zeneterápia szakirodalma úgy tekint egy zenekarban való aktív részvételre, mint a sikeres inklúziót előkészítő tanulási folyamatra, mivel a zenekari munkasorán a zenészek számos társas készséget megtanulnak, így felelősséget vállalni, háttérbe szorítani pillanatnyi egyéni szükségleteiket, és egyéni kifejezéseiket a közös alkotáshoz igazítani.

A kutatás módszerei

Az értekezés második része egy akciókutatás leírása, amelynek az volt a célja, hogy feltérképezze a különböző közösségi zeneterápiás módszerek hatékonyságát. Az első vizsgálat tárgya egy egyszeri érzékenyítő program volt hetedik és tizedik osztályos középiskolai tanulókkal, ezt több vizsgálat követte, ami közös koncertek hatását kutatta. A kutatás eszközeként projektív rajztesztet használtam, az instrukció az volt, hogy „rajzolj egy fogyatékos embert”. A hatásvizsgálat mellett a teszt alkalmazásának és kiértékelésének folyamata egy második, önmagában is érdekes kutatássá vált.

Ma az attitűdöt hármasszerkezetű mentális konstrukciónak tekintjük, mely érzelmi (affektív), gondolati (kognitív) és viselkedésszerű (konatív) összetevőkből áll. Az attitűd fontos komponense az értékítélet, mely lehet pozitív vagy negatív és az érzelmi-affektív összetevő, amely az előzőekből következően ösztönző, motiváló erővel hat a viselkedésre (Csepeli, 2001; Hogg, & Vaughan 2005; Perloff, 2010).

A sikeres inklúzió feltétele a súlyosan és halmozottan sérült emberek iránti gyakran tudattalan negatív attitűd megváltoztatása. A szakirodalom és a tapasztalat alapján a közösségi zeneterápia alkalmi sokkal hatékonyabbak a pozitív attitűd kialakításában, mint a szociális projektek, mert a zenei kapcsolat természetüknél fogva egyenlőségen és kölcsönösségen alapulnak (Andsell, 2014). Ezzel szemben segítőkész szándékú szociális projektek esetében gyakori az aszimmetrikus kapcsolat kialakítása, és megvan a veszélye annak, hogy kölcsönösség helyett a sajnálat és túlvadás kultúráját teremti meg. Ezen programok hatékony és objektív kiértékelése számtalan nehézségbe ütközik, amelyek közül az egyik a résztvevők erős érzelmi bevonódása, a másik az, hogy a találkozás nehézségeinek kifejezése társadalmi tabukba ütközik. Az érzékenyítő program kiértékeléséhez tehát a projektív rajzteszt módszerét választottam, mert amikor nehéz szavakkal kifejezni a gondolatokat és érzelmeket, a rajz, mint szimbolikus kommunikáció segíthet azzal, hogy teret nyit a megnyílásnak és önkifejezésnek (Kárpáti & Kay, 2013; Wilson 2001). Sőt, a projektív rajzteszt elég érzékeny ahhoz, hogy kifejezzenek különböző, olykor akár egymásnak ellentmondó tartalmakat is, amely a személy fogyatékosáról alkotott attitűdjét jellemzi. A rajz a kisebb gyermekek természetes nyelve, de a rajzteszt minden életkorban jól használható. A *rajzolj egy embert* teszt különböző változatai a pszichológiában és a pedagógiában is használatosak. A pszichológia az emberrajzot tradicionálisan, mint a személy önreprezentációját értelmezi,

amely a rajzoló számos személyiségvonásra enged következtetni (Hárdi, 2016, Vass, 2013). Több kutató számos téma vizsgálatában alkalmazott emberrajzot, amikor a kutatás célja nem az önreprezentáció, hanem egy-egy adott témáról alkotott belső képek vizsgálata, pl. sztereotípiák vagy előítéletek, nemzetiségi konfliktusok rajzi megjelenése volt (Bar-Tal & Teichman, 2005, Teichman, 2001). Vizsgálatokat végeztek még emberrajzokkal pl. barátsággal, (Bombi & Pinto, 1994) érzelmekkel (Brechet és mtsi., 2009) vagy nemi szerepekkel (Chambers, 1983; Colley és mtsi., 2005) kapcsolatban.

Vass úgy határozza meg a rajztesztet „valamely kognitív struktúra a rajzoló mozgásai által történő externalizációja, az egyén szubjektív valóságának személyes konstruktuma, amely különböző arányban öt alkotóelemeket tartalmaz: tanult kognitív sémákat, a képi kommunikáció analóg vagy transzformált jelzéseit és szimbólumait, kifejező mozgásokat és sok esetben tudattalan projekciót.” (Vass 2012, .82.o.) .

A kutatás módszerei

A kutatás módszerét Magyar and Meggyesné mutatták be, akik a fogyatékosággal kapcsolatos belső reprezentációk vizsgálata céljából azzal az instrukcióval rajzoltattak általános iskolai tanulókat, hogy „*rajzolj egy fogyatékos embert!*” (2016).

Az első minta az ELTE Trefort Ágoston Gyakorlógimnázium 116 két párhuzamos hetedik és tízedik osztály diákjának rajzaiból állt. Mindét évfolyam egyik osztálya részt vett a Nádizumzum Zenekar érzékenyítő workshopján, a másik kontrollcsoportként szerepelt. Az instrukció a „*rajzolj egy fogyatékos embert!*” volt, az eszköz 12 színű ceruzakészlet, A/4-es papír (többen saját rajzeszközt használtak, ezt a vizsgálatvezetők megengedték.). A tesztfelvétel pszichológus felügyeletével, csoportos formában osztályonként történt. Az utóteszt során egy fogyatékos személlyel való találkozás rövid leírását kértük. Ez az első tesztben opcionális volt, míg a további minták esetében kötelező. Az első teszt után az utóteszt kiegészült címadással, a rajzolt figura érzéseinek leírásával, valamint kontroll szabadrajz készítésével.

Az első mintán nem volt szembetűnő különbség az érzékenyítő programon részt vett és a kontrollcsoport rajzai között, de néhány kép kiemelkedett magasabb rajzi nívójával színek használatával, díszítések alkalmazásával. Ezen rajzok készítői közül többen fontos személyes élményeket írtak le az utótesztben, ezért megfordult a kérdés, olyan személyek rajzain kerestem tipikus grafikus jegyeket, akiknek feltehetően van pozitív élménye

fogyatékos személyekkel való találkozásról. A második tesztet a Kodály Zoltán Magyar Kórusiskola a Nádizumzum zenekarral több közös programban részt vett 11. osztályával végeztem, kontrollcsoportként a Városmajori Zenei Gimnázium párhuzamos osztályát választottam. A harmadik tesztet a Népzenei Kamaraműhely vegyes életkorú tagjaival végeztem. Ez eredetileg önkontrollos vizsgálatként indult, de végül egy értékelhető mintát kaptam. Az utolsó tesztet zenetanárokkal és a SZTE zeneművészeti kar hallgatóival végeztem, mert a zenetanároknak kulcsfontosságú szerepe van egy sikeres közösségi zeneterápiás projekt lebonyolításában.

Kutatási kérdések és hipotézisek

H1: az első hipotézisem az volt, hogy a projektív rajzteszt komplexitása miatt alkalmas eszköz lehet a rajzoló fogyatékoság iránti attitűdjének feltárására.

H2: a második hipotézisem az volt, hogy jelentős különbségek a szóbeli visszajelzés és a rajzteszt eredményei között (a rajzokon megjelennek negatív tapasztalatok, belső konfliktusok is).

H3: a harmadik hipotézisem az volt, hogy az érzékenyítő programban részt vett osztályok és a kontrollcsoport rajzai eltérnek.

H4: a negyedik hipotézisem az volt, hogy a közösségi zeneterápiás projekteken részt vett tanulók rajzai pozitívabb attitűdöt tükröznek, mint az egyszeri érzékenyítésben részt vett tanulóké.

H5: az ötödik hipotézisem az volt, hogy a koncert előtt és után felvett rajzok különböznek (megjelenik a közös koncert élménye).

H6: a hatodik hipotézisem az volt, hogy a zenetanárok közül **(a)** csak kevesen vállalkoznak fogyatékos növendékek oktatására **(b)** nem kaptak erről képzést **(c)** de nyitottak arra, hogy növendékeiket felkészítsék egy fogyatékosággal élő zenészekkel közösen szervezett koncertre.

H7: a hetedik hipotézisem az volt, hogy a leendő zenetanárok közül **(a)** csak kevesen vállalkoznak fogyatékos növendékek oktatására, **(b)** nem kaptak erről képzést.

Az első minta rajzainak heterogenitása és komplexitása miatt hat független szekértőt vontam be a rajzok értelmezésébe, két pszichológust, egy festőt, egy rajz szakos tanárt, egy

rajzelemzésben is képzett gyógypedagógust és egy laikus elemzőt. Az elemzők feladata az volt, hogy értelmezzék egyenként a rajzokat, valamint keressenek hasonlóságokat és mintázatokat a teljes mintában. Az elemzők véleményét összevettem egymással, és a többi választól nagyon különböző egyéni interpretációkat nem vettem figyelembe.

A kapott eredményeket megvizsgáltam a Vass Zoltán által kidolgozott hétlépéses rajzelemzés módszerével (2013). A rajzelemzés ezen komplex módszere a szerző 25 évi kutatómunkájának gyümölcse (2011, 2012, 2013). A hétlépéses elemzési módszer sokoldalú és komplex rendszerszemléletű megközelítés, amelyben a rajzoló, az elkészült alkotás, a keletkezés körülményei is a rendszer részét képezik, a rajzot önmagában csak az információ egy részét hordozó alrendszernek tekinti. A hét lépés (kontextuselemzés, folyamat elemzés, fenomenológiai elemzés, intuitív elemzés, egészleges elemzés, itemanalízis és szemantikai elemzés) tulajdonképpen hét különböző nézőpont, amelynek célja, hogy minél több információt adjon a rajzoló személyéről. Vass hangsúlyozza a rajzok komplexitását, ezért sosem izolált rajzi jegyeket, hanem összetartozó jelentéskonfigurációkat vizsgál.

Vass Zoltán módszere a rajzok pszichológiai interpretációjára szolgál, ezért, bár segít a jelentésadásban, nem alkalmazható teljes egészében a rajzoló fogyatékoság iránti attitűdjének feltárására.

Eredmények 1: A projektív rajztesztek értelmezése

Az elsődleges kutatási kérdés vizsgálata közben merült fel „*a rajzolj egy fogyatékos embert!*” teszt alkalmazása és értékelésének kérdése. Ez a második kérdés az előzőhöz hasonló fontosságú kutatási kérdéssé vált.

A rajzok legfontosabb aspektusa a személyes a rajzok személyessége, személyes elkötelezettségre utaló jelek megléte vagy hiánya volt. Az skála legszemélytelenebb rajzai egyszerű páciensek voltak, ezeket a rajzelemzés szakirodalma elkerüléssel és ürességgel azonosítja (Hárdi, 2016, Vass, 2013). A spektrum másik végén színes, magas rajzi nívót képviselő, személyes narratívára vagy szimbolikus közlésre utaló rajzokat találunk. A rajzokon szembejövő, hogy megjelenik-e az elbeszélő szándék, vagyis hogy a rajzolónak van-e mondanivalója a témáról. A személyes bevonódáson kívül sikerült grafikus jellemzőket találni az egyenlő vagy alacsonyabb társadalmi státusz jelzéseiről, a fogyatékos ember aktív vagy passzív társadalmi szerepéről, magányról és társadalmi befogadásról, személyközpontú vagy problémaközpontú megközelítésről. Ráadásul a rajz információkat nyújt a rajzoló fogyatékoság iránti attitűdjének affektív komponenséről.

Eredmények 2: a hipotézisek értékelése

H1: Az első hipotézisem, miszerint a projektív rajzteszt komplexitása miatt alkalmas eszköz lehet a rajzoló fogyatékoság iránti attitűdjének feltárására, igaznak bizonyult.

H2: A második hipotézisem, miszerint jelentős különbségek a szóbeli visszajelzés és a rajzteszt eredményei között (a rajzokon megjelennek negatív tapasztalatok, belső konfliktusok is) bizonyítást nyert. Míg a workshopokról való verbális visszajelzések átlagon felül pozitívak voltak, csak néhány rajz viselte magán az említett narratív attitűd jellemzőit.

H3: A harmadik hipotézisem vizsgálata nehézségekbe ütközött. Bár a rajzok első ránézésre azt sugallják, hogy az érzékenyítő programban részt vett osztályok és a kontrollcsoport rajzai között nincs nagy különbség, a kutatás során bebizonyosodott, hogy a rajzoló saját narratívája nélkül a rajzok információtartalma limitált, tehát erre a kérdésre nem kaptam kielégítő választ.

H4: A negyedik hipotézisem, miszerint a közösségi zeneterápiás projekteken részt vett tanulók rajzai pozitívabb attitűdöt tükröznek, mint az egyszeri érzékenyítésben részt vett tanulóké, néhány kivétellel igaznak bizonyult. Ehhez a kérdéshez azt is fontos megjegyezni, hogy a Kórusiskola második mintában vizsgált tanulóinak van egy fogyatékosággal élő osztálytársa is. Valószínűsíthető, hogy ez a tapasztalat a közösségi zeneterápia élményénél erőteljesebben befolyásolja az attitűdjüket.

H5: Az ötödik hipotézisemet, miszerint a koncert előtt és után felvett rajzok különböznek (megjelenik a közös koncert) technikai okokból nem sikerült megvizsgálni.

H6: A hatodik hipotézisem, miszerint a zenetanárok közül **(a)** csak kevesen vállalkoznak fogyatékos növendékek oktatására **(b)** nem kaptak erről képzést **(c)** de nyitottak arra, hogy növendékeiket felkészítsék egy fogyatékosággal élő zenészekkel közösen szervezett koncertre, részben bizonyult igaznak. A 28 zeneiskolai tanár közül 12 nyitott volt fogyatékosággal élő növendékek fogadására, nem kaptak a témában képzést, illetve 6 tanár nem nyitott arra, hogy növendékeit felkészítse egy ilyen koncertre.

H7: A hetedik hipotézisem, miszerint a leendő zenetanárok közül **(a)** csak kevesen vállalkoznak fogyatékos növendékek oktatására, **(b)** nem kaptak erről képzést, hamisnak bizonyult, a leendő zenetanárok sokkal nyitottabbak fogyatékosággal élő növendékek fogadására, tanultak erről az egyetemen, de nem érzik magukat felkészültnek a kihívásra.

A kutatás eredményei szerint az egyszeri érzékenyítő program a rajzi visszajelzések alapján koránt sem volt olyan sikeres, mint hogy a verbális visszajelzésekből tűnt, míg az előadótársak rajzai általában több nyitottságot és személyes elköteleződést mutatnak. Érdekes megfigyelés volt, hogy a zenét tanuló kontrollcsoport rajzai általában pozitívabb hozzáállást tükröznek, mint az első minta rajzai. Bár ez az összefüggés a minta kis elemszáma miatt nem általánosítható, elképzelhető, hogy a zenetanulás pozitív hatásainak egyike az érettebb hozzáállás, ami egy újabb fontos érv lehet a közösségi zeneterápia gyakorlatának szélesebb körben való alkalmazásának. Bár a kutatás jelen formájában csak pilot tanulmánynak tekinthető, a Nádizumzum zenekar reflektív gyakorlata alapot kínál új nevelési koncepciók kialakítására és további kutatásra egyaránt.

A rajztesztek és az azt követő utóteszt segítség lehet a rajzolók fogyatékoság iránti attitűdjének rejtett dimenzióinak feltárásában, mert képes felszínre hozni és kimondhatóvá tenni a tapasztalat kevésbé könnyű aspektusait is. Bár a teszt gyakran megjeleníti az attitűd kimondatlan dimenzióit is, a rajzoló értelmezésének figyelmes meghallgatása elengedhetetlen részét képezi az elemzésnek. Nagy hiba lehet a rajzoló a rajzteszt alapján a saját attitűdjének számára nehezen elfogadható tartalmaival konfrontálni. Pedagógiai alkalmazás során egy művészetterapeuta szakmai tapasztalata sokat segíthet abban, hogy a tanulók maguk reflektálhassanak saját vizuális narratíváikra, különös tekintettel azokra, amelyek nincsenek összhangban a kimondatlan társas normákkal. A módszer alkalmazható érzékenyítő programok előkészítésében és kiértékelésében. Ha egy csoport tagjai közösen dolgoznak a rajzokon, segíthet abban, hogy egy mélyebb dialógus alakuljon ki a résztvevők között. A teszt validitása és reliabilitása tovább növelhető egy sokkal nagyobb minta rajzai alapján kialakult kódrendszerrel. A kapott rajzi mintázatokat Vass (2011) módszere szerint konfigurációanalízissel lehet a jelentéseket egy dinamikus, hierarchikus rendszerbe sorolni.

SZAKIRODALOM

- Ackerman J. M., Becker D. V., Mortensen C. R., Sasaki T., Neuberg S. L., Kenrick D. T. (2009). A pox on the mind: disjunction of attention and memory in processing physical disfigurement. *J. Exp. Soc. Psychol.* 45, 478–485. [10.1016/j.jesp.2008.12.008](https://doi.org/10.1016/j.jesp.2008.12.008)
- Ansdell, G (2014.) *How Music Helps in Music Therapy and Everyday Life*. Farnham: Ashgate
- Bar-Tal D. & Teichman Y. (2005). *Stereotypes and Prejudice in Conflict: Representation of Arabs in Israeli Jewish society*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bombi A. S., Pinto G. (1994). Making a dyad: Cohesion and distancing in children's pictorial representation of friendship. *British Journal of Developmental Psychology*, 12(4), 563-575.
- Brechet, C., Baldy, R., és Picard, D. (2009). How does Sam feel?: Children's labelling and drawing of basic emotions. *British Journal of Developmental Psychology*, 27, 587–606.
- Chambers, D.W. (1983). Stereotypic images of the scientists: The draw-a-scientist test. *Science Education*, 67, 255–265.
- Colley, A., Berman, E., és Van Millingen, L. (2005). Age and gender differences in young people's perceptions of sport participants. *Journal of Applied Social Psychology*, 35, 1440–1454.
- Csepeli, Gy. (2001) *Szociálpszichológia*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Gönczy, L (2009). Kodály-koncepció: a megértés és alkalmazás nehézségei Magyarországon. *Magyar Pedagógia* (109. évf.) 2. sz. 169-185. old http://magyarpedagogia.hu/document/Gonczy_MP1092.pdf Letöltve: 2013.04.23.
- Greenberg J., Schimel J., Martens A. (2002) Ageism: denying the face of the future. In Nelson T. D., (ed.), *Ageism: stereotyping and prejudice against older persons* pp. 27–48 Boston, MA: MIT Press

- Greenberg J., Pyszczynski T., Solomon S. (1986.) The causes and consequences of a need for self-esteem: a terror management theory. In Baumeister R. F (ed) *Public Self and Private Self* 189–212 New York, NY: Springer
- Groce, N. Kembhavi, G. Wirz, S. Lang, R. Trani, J-F. és Kett, M. (2011) Poverty and Disability – a Critical Review of the Literature in Low and Middle Income Countries. *Working Paper Series, (16)*. London: UCL Leonard Cheshire Disability and Inclusive Development Centre.
- Hogg, M.A. & Vaughan, G.M. (2005), *Social Psychology. (4th edition)*. London: Prentice-Hall.
- Hárdi I (2016) *A dinamikus rajzvizsgálat : DRV*. [Dynamis analysis od drawing]Budapest : Flaccus Kiadó.
- Kárpáti, A. and Kay, L. (2013) Visual Expression of Beauty and Ugliness in Adolescent Art *International Journal of Education through Art* 9: 2, pp. 155–171, doi: 10.1386/eta.9.2.155_1
- Magyar A. – Meggyesné H. T. (2016): 11-12 éves általános iskolai tanulók fogyatékoságról alkotott vizualizációjának elemzése. [Analysis of 11-12 year old student’s visualisations of disabilities] In: Juhász Gy – Orsovics I – Nagy M (eds.): *SJE Nemzetközi Tudományos Konferencia*. Selye János Egyetem, Szlovákia, Komárno, 2016.09.13-2016.09.14.
- Mikulincer, M., és Florian, V. (2002). The effects of mortality salience on self-serving attributions—Evidence for the function of self-esteem as a terror management mechanism. *Basic and Applied Social Psychology*, 24,261–271. doi: 10.1207/S15324834BASP2404_2
- Oaten, M., Stevenson, R.J., és Case, T.I. (2011). Disease avoidance as a functional basis for stigmatization. *Philosophical Transactions of the Royal Society Biological Sciences*, 366(1583), 3433-3452. doi: 10.1098/rstb.2011.0095 <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3189356/> Accessed: 2015.07.22.
- Palmer, M. (2013). Disability and poverty: A conceptual review. *Journal of Disability Policy Studies* 21, 210–218.

- Perloff, R.M. (2010) *The dynamics of Persuasion: Communication and Attitudes in the Twenty-First Century* (4th ed.). New York: Routledge
- Pethő, V (2011) *Kodály Zoltán és követői zenepedagógiájának életreform elemei*. Doktori értekezés. Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Neveléstudományi Doktori Iskola, Neveléstörténet Doktori Program http://doktori.bibl.u-szeged.hu/1080/1/pethov_ertekezes.pdf . Utolsó megtekintés: 2015.07.22.
- Ruud E. (2010) *Music therapy: A perspective from the humanities*. Gilsum, NH: Barcelona Publishers.
- Ruud, E. (2008). Music in therapy. Increasing possibilities for action. *Music and Arts in Action* 1(1), 46-60
- Ruud, E. (2004) Foreword: Reclaiming Music. In Pavlicevic, M Ansdell, G (Eds.), *Community music therapy* 65-90. Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers.
- Schädler, J. Rohrmann, A., Schür, M. (Eds.). (2008). *The specific risks of discrimination against persons in situation of major dependence or with complex needs. Report of a European Study* Volume 2. Brussels: The European Commission. www.inclusion-europe.org.
- Schimel, J., Arndt, J., Banko, K. M., és Cook, A. (2004). Not all self affirmations were created equal: The cognitive and social benefits of affirming the intrinsic (vs. extrinsic) self. *Social Cognition* 22, 87–116.
- Stern, D. (2010). *Exploring dynamic experience in psychology, the arts, psychotherapy, and development*. Canada: Oxford University Press.
- Stern, D. (1985). *The interpersonal world of the infant: A view from psychoanalysis and developmental psychology*. New York, NY: Basic Books.
- Stier, A., és Hinshaw S. P. (2007) Explicit and implicit stigma against individuals with mental illness. *Australian Psychology*. 42, 106–117 ([doi:10.1080/00050060701280599](https://doi.org/10.1080/00050060701280599))
- Stige, B., és Aarø, L. E. (2012). *Invitation to community music therapy*. New York: Routledge.

- Teichman Y. (2001). The development of Israeli children's images of Jews and Arabs and their expression in human figure drawings. *Developmental Psychology*. 37, 749–761.
- o.
- Vass, Z (2013) *A rajzvizsgálat pszichodiagnosztikai alapjai - Projekció, kifejezés, mintázatok*. Budapest: Flaccus Kiadó.
- Vass, Z (2012): Phenotypes of aggressive psychiatric patients' and delinquents' projective drawings *Studia Casuistica*, 2012, 2, Supplement 1
- Vass, Z (2011b) *A képi kifejezéspszichológia alapkérdései: szemlélet és módszer*. L'Harmattan Budapest
- Wilson, L. (2001), 'Symbolism in art therapy', in J. Rubin (ed.), *Approaches to Art Therapy*, 2nd ed., New York: Brunner-Routledge, pp. 40–53
- World Health Organization & World Bank (2011). *World Disability Report*. Geneva, Switzerland.

A szerző az értekezés témájához kapcsolódó publikációinak listája

Konferenciaelőadások és a Nádizumzum zenekar részvételével tartott workshopok

- 2018. Štúrovo, Szlovákia „*Mondd el azt is, amit nem illik!*” Érzékenyítő programok kiértékelése rajzokkal. VI. Neveléstudományi és Szak módszertani Konferencia
- 2017. I. ELTE Workshop on Arts Education (EWAE) *Draw a person with disability- Measuring attitudes towards disability with projective drawing tests*
- 2017. Keresztény Nevelési Konferencia, Vác: Tiszai Luca – Hollósi Cecília: „*Adiuuando adiuuamur*” – A Z-generáció érzékenyítése (Konferenciakötetben teljes cikk)
- 2017. Jan 15. V. Neveléstudományi és Szak módszertani Konferencia, Párkány. *A zene a mi közös nyelvünk: a közösségi zeneterápia súlyosan halmozottan sérült felnőttekkel*
- 2017. Febr. 25. A hang lelke – a lélek hangja. Művészeti terápia a gyógypedagógiában. (Előadás és gyakorlati bemutató: *Játsszunk most együtt! A Nádizumzum zenekarral a velünk született zeneiségről*)
- 2016. European Congress of Music Therapy, Vienna (poszter) Tiszai, L Szűcs-Ittész, Zs. *Community music therapy projects between musicians living with severe disabilities and adolescent music students*
- 2014. World Congress of Music Therapy, Krems: *Bridges Of Music- Orchestral Work With People Living With Severe Disabilities.*
- Áramlásban 2014. Művészetterápiás Konferencia, Budapest, *Workshop (a Nádizumzum zenekarral) és prezentáció.*
- SIPE 2013. Nemzetközi Művészetterápiás Konferencia, Budapest, Október 24-26. (*Workshop a Nádizumzum zenekarral; CONSONATE: A titok a citerában van. Előadás*)
- 2011. Április 11. Kassa. (Svet, život a problémy ľudí s ťažkým zdravotným postihnutím „A sérült emberek világa, élete és problémái”. Nemzetközi konferencia. “Nádizumzum”: a zenekar, ahol halmozottan sérültek zenélnek- előadás. (Konferenciakötetben cikk)

Lektorált angol nyelvű közlemények

- Friendship, Solidarity and Mutuality Discovered in Music (*Könyvfejezet, elfogadva*) In: *There is No Other: Humane Music Education for the Common Good* Eds: Iris M. Yob and Estelle R. Jorgensen
- From Charity to Equality-Striving for Social Inclusion of People with Severe Disabilities as a Pathway towards Human Flourishing. *The Journal of Social Work Values and Ethics*, Volume 15, Number 1 (2018)
- Positive Portrayals for Shaping Public Opinion and Promoting Inclusion: The Participation of with Individuals with Disabilities in Hungarian Musical Practices. In: *Musica est Donum*, 2017)
- Consonante: the Barrier-Free Method . Orchestral Work with Individuals with Severe Disabilities *Journal of Art for Life* 8(9). 1-17. (2016/17)
- Music Belongs to Everyone: Moments of Progress in Community Music Therapy with Musicians with Severe Disabilities *Voices* 2016 no. 3.

- The Spirit of Zoltán Kodály in Special Education: Best Practices In Hungary (*Musica est Donum*, 2016)
- We are able to make music together! Workshops with musicians with severe disabilities *Journal of Social Inclusion*, 2016 Vol 7 No 1
- Kodály Approach in the Crossroad of Education and Therapy. *Voices* 2015 no. 2.

Magyar nyelvű lektorált közlemények

- A befogadás és kirekesztés dinamikái a közösségi zeneterápiában: egy innovatív program tapasztalatai (*Szociálpedagógia*, 2017/1-2, 57-69)
- A közösségi zeneterápia modellje a gyógypedagógiában (*Gyógypedagógiai Szemle*, 2017. 45./3 145-158. old
- Consonante módszer: a velünk született zeneiségre épülő zenekari munka súlyosan halmozottan sérült felnőttekkel (*Fejlesztőpedagógia*, 2017 / 1-2, 67-70)
- Legyen a zene tényleg mindenkié. Nádizumzum - egy halmozottan sérültekből álló zenekar születése *Gyógypedagógiai Szemle* 2013/2.
- Zenéből hidakat. A befogadó társadalomról a Nádizumzum zenekar bemutatásán keresztül. OTDK dolgozat. In.: *Tudomány Felsőfokon* 2013/2. ÚT- Új Tudós Kiadó.

Egyéb lektorált közlemények és konferenciaelőadások

- Tiszai, L. & Mastnak, W. (2018). Therapeutische Anwendung der Kokas-Methode in der Musiktherapie mit Menschen mit schweren Behinderungen. *Musik-, Tanz- & Kunsttherapie* (ISSN 0933-6885), 27(1), 65-72. (Megjelenés előtt)
- Bakos A. & Tiszai L. (2018) „Vannak a léleknek régiói, melyekbe csak a zene világít be.” Súlyosan-halmozottan fogyatékos felnőttek figyelmi és emlékezeti működésének elemzése zenehallgatás közben. *Új Pedagógiai Szemle* 2018/1-2 (Megjelenés előtt)
- *Therapeutic use of 'Kokas-method' in music therapy for people with severe disabilities.* (elfogadva: *Journal of Russian and East European Psychology*)
- 2017. Szegedi Tudományegyetem JGYPK Gyógypedagógus-képző Intézet. . Az „ADÁSBAN” nincs zavar VI. „Válaszok a gyógypedagógiai gyakorlat kihívásaira” *Zenei játékok a zeneórán kívül* – sajátélményű műhelyfoglalkozás.
- 2017. I. Művészetpedagógiai Konferencia (MPK) *Aktív zenehallgatás, mint társas élmény: Kokas Klára módszerének tapasztalatai súlyosan halmozottan fogyatékos nonverbális felnőttek körében*
- 2017. Digitális és Zenepedagógiai Konferencia, Szeged. *Zenetanítás másképp: a gyógypedagógia és zeneoktatás határterületei*
- 2016. European Congress of Music Therapy, Vienna (előadás) Szücs-Ittész, Zs Tiszai, L (2016) *How music moves us? Receptive understanding of music of adults living with severe disabilities.*
- 2016. Nemzetközi Nevelési Konferencia, Komarno, Szlovákia. *A vitalitási affektusok és a zene szerepe a súlyosan halmozottan sérült személyekkel való kommunikációban.)*
- Áramlásban 2014. Művészetterápiás Konferencia, Budapest, *Zenei intelligencia felismerése és terápiás hasznosítása súlyos halmozott fogyatékosággal élő felnőtteknél*